

Slovinci se radi trkamo na prsi in s ponosom ugotavljamo, da smo izobražen narod, da je naša kulturna raven izredno visoka, da je nepismenost med nami skoraj nepoznana. Statistika nam te trditve potrjuje. Prepričljivo jih krepe primerjave s podatki iz drugih jugoslovanskih republik. Posebno prepričljivo nam zagotavljajo to število, ki govore o nepismenosti.

Precej drugačno sliko pa dobimo, če gremo nekoliko globlje, če se ne zadovoljimo z ugotovitvami o izobrazbenem minimumu. Tedaj vidimo, da je opismenjenost velikega odstotka naših ljudi pač priučena sposobnost, ki je ne izrabljajo in se zato zgublja iz dneva v dan, jo pozabljajo in se nazadnje omeji na najnujnejše branje in zapisovanje podpisa. Samoizobraževalne težnje so omejene samo na posameznike in ni odstotek takih pri nas prav nič večji, kakor pa je v drugih republikah Jugoslavije. Prav v tem pa se kaže vsa življenjska potreba širokih ljudskih množic po kulturi, v kolikor pridejo do izraza samoizobraževalne težnje ne posameznikov, temveč kolektivov.

Šolsko vzgojo urejajo upravni organi. Njene poti in njeni smotri so začrtani z odloki, zato daje šolska vzgoja lahko videz visoko kulturne ravni, ne da bi res postala last širokih ljudskih množic. Kadar preide v birokratični formalizem, kakor ga srečavamo tolikokrat v državnih oblikah fevdalno-kapitalistične družbene ureditve, vzbuja v ljudskih množicah celo negodovanje, ki se lahko stopnjuje do odpora proti kulturnemu razvoju sploh. Do takih izpadov proti šolski vzgoji in proti dviganju kulturne ravni je prišlo prav posebno v XVIII. in XIX. stoletju, ko je bilo dviganje splošne izobrazbene ravni dekretirano pod pritiskom prosvetljenjskih teženj ekonomistov in rastočih produkcijskih zahtev kapitalizma, ki je spoznal, da je industrializacija nemogoča ali pa vsaj močno oslABLJENA, če je izobrazbena raven delovnega ljudstva prenizka.

Toda kapitalizem je vedel, da kuje z dviganjem kulturne ravni dvorezen meč, kajti opismenjene ljudske množice bodo nujno zahtevale svoje pravice kompaktno, ker jih veže njihov tisk, ki združuje posamezna sicer ločena in osamljena gibanja v zahtevo vsega delovnega ljudstva pokrajine in držav, ki imajo enake ekonomsko-politične pogoje.

Da bi omrtvilčil z večjo izobrazbo zvišano udarnost delovnih množic, je ustvaril kapitalizem dvojno »kulturo«: visoko kulturo izbrancev — članov razreda izkoriščevalcev — in poljudno kulturo delovnih množic. Med njima je ograja po izbiri vsebine, obdelavi problematike in še celo po jeziku — zid, ki je tako visok, da bi ga nihče ne mogel preskočiti.

Skrajni izraz je dobila kapitalistična »visoka« literatura v larpurlatizmu, ki se zavestno odmika vsemu obččloveškemu in hoče govoriti samo izbrancem, prikazujoč jim najosebnjša čustva z jezikom, ki je do nerazumljivosti odmaknjen od govornega

jezika. Prav isto velja za znanstveno delo samodopadljive »umske« aristokracije, ki govori v tečnji, da bi z nerazumljivostjo dokazala globokost svojih znanstvenih dognanj.

Nasproti temu ozkemu krogu izbrancev, ki so imeli privilegij na visoko kulturo zaradi svojih ugodnih gospodarskih razmer, zaradi svojega rojstva in zaradi položaja staršev, je stala vsa nepregledna gmota izkoriščenega delovnega ljudstva, ki naj bi mu zblaznila in prekrile pohlep po jasni, odkriti besedi sladkavo jecljanje leposlovne plače in v mite in bajke skrotovljene znanstvene resnice, ki naj bi puščale samo toliko znanja in učenja, da bo delavec razumel in sledil redkobesednemu navodilu ob stroju, kjer opravlja dan za dnem isti gib osem, deset ur, če ima seveda delo.

Socialna angleška utopista H. G. Wells in J. Huxley sta ponazorila v satiričnih utopijah »Časovni stroj« in »Kam, o svet?« dosledno izpeljano dvojnost kapitalistične kulture, kjer izkoriščano delovno ljudstvo še svoj govor izgubi in se valja delavcu v utih jeziki ob enozložnih besedah, ki izražajo samo občutke, ki so potrebni za vegetativno življenje živega stroja, ki misli zanj višji, popolnejši človek izbranega razreda in rase.

Nasproti tej dvojni kulturi in literaturi kot njenemu izrazu je postavila avantgarda delovnega ljudstva novo občeljudsko književnost in njene smotre in naloge, je jasno povedal Lenin l. 1905, ko je zapisal v razpravi »Partija in partijska književnost«, da so naloge književnosti iste kakor Partije v boju.

Da pa more opravljati knjiga poverjene ji naloge, mora med ljudi, se ne sme zgubljeni v knjižnicah poedincev, ne sme biti luksuzen predmet, temveč predmet široke potrošnje. Zato pa mora prav socialistična družba skrbeti posebno za to, da se knjiga čim bolj razširi. Značilnost te težnje se pokaže prav tako pri ceni, ki je nesorazmerno nižja kakor pa cena knjig v kapitalističnih deželah, dalje pa na oči v skromnejši obleki, ki je sicer kar se da prikupna, ne privlači pa s posebnostjo svojega materiala. V kapitalistični družbi se prav posebno goji bibliofilska izdaja, ki je namenjena posebnemu samezniku in je zato še s svojim številom individualizirana. Prav pri slovenski knjižni produkciji je še posebno vidna razlika zaradi družbene spremembe med predaprilsko in novo Jugoslavijo. Predaprilske izdaje so se kar kosale, katera bo bolj bahato in novo opremljena, posamezne založbe so tekmoval, kako bi privlekle kupce ne toliko z vsebino, kakor s čim razkošnejšo opremo, razne oštevilčene ljubiteljske izdaje so se vrstile druga za drugo, knjiga je postala del stanovanjske opreme meščanskega stanovanja. Svoj pravi namen pa je zgrešila. Vem za primere, ko so šli ljudje v knjižnico in si tam izposodili za branje knjige, ki so jih imeli v svoji domači knjižnici, da bi njihove ostale kakor »nove«. Socialistična družba pa prizna smisel knjige predvsem zaradi njene vsebine, zato pospešuje množično produkcijo, kjer ni poudarka na zunanji opremi in na trajnosti, temveč kupimo knjigo, da jo uporabimo in izrabimo, potem pa odložimo. Prav zato pa naj ji množinska izdelava zniža nabavne stroške na minimum. Nasprotujoč načelu zasebnih knjižnic, ki morejo nujno ostati samo okrnjene in še pri tem dosegljive samo poedincem, podpira dalje socialistična družba razvoj ljudskih knjižnic, kamor ima vstop vsakdo, kjer ima na razpolago brez odškodnine ali za malo izposojnino vse knjige, ki jih potrebuje najsibo za svoje splošno ali strokovno izobraževanje ali pa za zabavo in razvedrilo.

Tudi kapitalistična družba pozna ljudske knjižnice. Saj obstoje na primer med Slovenci razne vrste ljudskih knjižnic devdeset let in še čez. Toda te knjižnice so v veliki meri samo naličje prividne kulturne ravnosti, saj je knjižna zaloga izbrana tako, da ne vzgaja in ne dviga, temveč tlači, moti in bega duha bralcev. Najznačilnejša je bila v tem izbira knjig za takozvane »občinske knjižnice«, ki so jih bili sestavili že l. 1937 v Nemčiji za »potrebe« okupiranih slovenskih krajev in so jih postavili takoj po okupaciji na mesto slovenskih knjižnic, ki so bile požgane, zmlate in odpeljane. V teh knjižnicah je bilo do 60% plače od osladnega in zlagano zaljubljenega romana mimo kavbojskega junakarstva pa vse v izrazito gostilniško kvanto in klafarijo. Tej

duševni hrani je bilo dodane 30% nacistične propagandne literature in samo 10% je bilo odmerjenih za poljudno znanost, ki pa je bila spet prirojena na samo hvalisanje »višje« rase, potvarjajoč zgodovino in znanstvene izsledke.

V socialistični družbi pa ima ljudska knjižnica drugo nalogo. Ona mora nuditi vsakemu članu družbe, ki to želi in potrebuje, vsa sredstva za samoizobraževanje. Prav zato skrbi s čim drobnejšo mrežo in s čim večjo povezanostjo ljudskih knjižnic, da pride vsaka potrebna knjiga v vsako vas, v vsak zaselek, v vsako podjetje in še na obratovališče. Po izbiri knjižne zaloge pa se razlikuje od drugih po tem, da daje prvi poudarek na politično-gospodarsko in na poučno branje, leposlovje in zabavno branje sploh pride le potem na vrsto. Prav zato so tudi naloge ljudskega knjižničarja popolnoma druge in več kakor samo tehnično delo. Ljudski knjižničar je ljudski vzgojitelj, prav tako kakor učitelj in delo ljudskih knjižnic »je velikega državnega pomena« (Molotov).

Organizacijsko tehnično imamo Slovenci devdeset let tradicije knjižničnega dela. Pod narodnostno in državno tujim pritiskom so bile vse naše knjižnice plod iniciative posameznikov in so jih vzdrževala razna društva s prostovoljnimi prispevki in prostovoljnimi delom. Trgovske oblike ljudskih knjižnic pri nas skorajda nismo poznali. Še v primerih, kjer je bila postavljena ljudska knjižnica na trgovske temelje (n. pr. Šentjakobska v Ljubljani), se je skrila trgovska plat za patronanco tega ali onega kulturnega društva. Pri tem so spoznali, da odbira prav prostovoljno delo za knjižnico kader ljudi, ki sicer strokovno niso morda tako izvežbani, kakor bi bili poklicni, ki pa opravljajo svoje delo tem požrtvovalneje in vneteje. S to pripravljenostjo za delo v knjižnicah je računala Ljudska prosveta, ko je prevzela po osvoboditvi v svojo skrb ustvaritev knjižnične mreže in delovanje ljudskih knjižnic, ker se je zavedala, da bodo samo knjižni aktivisti tisti, ki bodo odnesli knjige v slednjo vas in v vsako delavnico. Po enem letu dela so uspehi te akcije že vidni, saj imamo danes čez tisoč šest sto ljudskih knjižnic, kar nismo Slovenci zmogli nikdar kljub hudi konkurenci med strankarsko opredeljenimi knjižničnimi zvezami v predaprilski Jugoslaviji. Danes imamo tisoč šest sto knjižnic in že čez, čeprav je ostalo ob osvoboditvi komaj 20% predvojnih knjižnic.

Ob takem razmahu ljudskih knjižnic pa je nastala nujna potreba po smotrnih smernicah, če hočemo, da bo delo uspešno in se ne bo razsipalo v neplodno iskanje in ugi banje. Skazalo se je, da morajo dobiti vsi knjižnični aktivisti neko najmanjše znanje knjižničarskega dela, da morajo spoznati splošne naloge ljudske prosvete, kajti knjižnični aktivist stoji sredi vsega kulturnega življenja v svojem kraju, ne svetuje samo bralcu, ko izbira knjige, temveč propagira in razlaga vse izraze kulturnega življenja sploh. Zato je organiziral Izvršni odbor Ljudske prosvete vrsto nekajdnevni knjižničarskih tečajev že takoj ob prevzemu ljudskih knjižnic, kjer so dobili udeleženci temeljno znanje tehničnega dela v knjižnici. Očividno pa je bilo, da so morali ti tečajji povsem zanemariti vso tisto splošno izobrazbo, ki jo mora imeti knjižničar, če hoče z uspehom voditi bralce in s pridom izvesti agitacijo, kako bi posplošil obisk knjižnice in branje knjig. Zato je bil letos v novembru pripravljen tritedenski tečaj za knjižničarje v Slatini Radencih.

Ta tečaj je bil največja prireditelj take vrste, kar jih poznamo doslej Slovenci in sploh jugoslovanski narodi. Okraji in sindikati so poslali dve sto osemnajst tečajnikov, da bi se izobrazili za ljudske knjižničarje. Osemdeset odstotkov jih je bilo iz vasi. Vsi okraji Slovenije so poslali svoje zastopnike, največ pa tisti, kjer je izobrazbena raven najnižja — Prekmurje, in Primorska, kjer je ustavila dvajsetletna okupacija vsako kulturno delo med Slovenci. Na tečaj so prišli knjižničarji iz vasi, kjer doslej razen mašnih bukvic ni bilo knjige, in iz vasi, kjer so l. 1941 zazidali knjige, da bi jim jih potujčevalci ne požgali, in so razbili zid l. 1945, ko jih je osvobodila domača vojska. Prvič v zgodovini slovenskega naroda so zbrali toliko število kadrovec prostovoljcev, ki bodo širili knjige v slovenski vasi. In prav zaradi tega je segel

delovni program tečaja čez okvir strogo knjižničarskega usposabljanja in je zajel vse panoge ljudskega izobraževanja in kulturnega udejstvovanja, čeprav le v toliko, da je nakazal tečajnikom probleme in načine kulturnega dela na vasi.

Osem ur rednih predavanj so imeli tečajniki dnevno. Spoznali so, kako se je razvijala družba in kakšen je politično-ekonomski razvoj nove Jugoslavije. Pri tem so bila posebej poudarjena tista vprašanja, ki se tičejo neposredno vasi. V širokih potezah so spoznali razvoj slovenske književnosti in bili opozorjeni na vrhove iz svetovne. Praktično in teoretično so se seznanjali z delom v knjižnici in s propagando za knjižnico, pa še najvažnejše naloge Ljudske prosvete so jim bile očitane in je bilo pokazano, kako jih morajo opravljati.

Toda s samimi rednimi predavanji ni bil končan delavnik našega tečaja. Izpolnjen je bil s predavanji gostov. Predavanja so ponazarjala prireditve umetniških skupin, filmske predstave, poglobljale so jih razstave, ki so bile ob vodstvih vsebinsko in oblikovno-organizacijsko razčlenjene. V treh tednih tečaja so priredile slovenske založbe pet ur informativnih predavanj, kjer so spoznali tečajniki ustroj in potek založniškega dela in načine knjižne distribucije v novi Jugoslaviji. Tečajniki so bili vpeljeni v programe založb, kar bo bodočim knjižničarjem hudo prav prišlo pri izbiri knjig za domače knjižnice. S presnavljanjem narave jih je seznanilo predavanje o Mičurinu, ki jim je bilo posebno blizu in zanimivo, saj je seglo prav v krog njihovih življenjskih nalog in dela. Iz spontane zahteve tečajnikov je bilo improvizirano predavanje o nastanku živih bitij, ki je zajelo misli poslušalcev kot nobeno drugo in je dokazalo s svojim uspehom polno zdravje našega kmečkega ljudstva, ki hoče mimo vseh slepil, kakor so mu jih vzgajali rodovi, spoznati resnico in jo sprejema pohlepno kot presušena prst deževnice. Dvakrat tedensko so gledali filme domače in sovjetske produkcije, kako željni pa so jih bili, dokazuje, ker je hodila večina gledat poleg predstav, ki so bili zanje, še predstave namenjene domačinom. Sicer pa to niti čudno ni, saj je bilo precej odstotkov tečajnikov, ki so šele na tečaju spoznali film. Za izpolnitev in ponazoritev predavanj so bile prirejene tri razstave: Na razstavi knjig je bila zbrana vsa založniška delavnost najvažnejših slovenskih založb po osvoboditvi. Razstava slik in grafik slovenskih modernih slikarjev in reprodukcij vrhunskih del iz tretjakevske galerije je v prerezu pokazala razvoj slikarstva od konca osemnajstega stoletja naprej, hkrati pa je seznanila tečajnike s tehničnimi načini slikarskega izražanja. Razstava plakatov k prvim poglavjem Kratke zgodovine VKP(b) jim je dostojno ponazorila delo, ki je iz njega zrastle oktobrska revolucija, pokazala pa jim je tudi načine nazorne agitacije. Ne le razstave, v učni program so bile vpete tudi produkcije najboljšega sindikalnega pevskega zbora, ki ga je poslala Murska Sobota, dalje Filharmonije iz Ljubljane, lutkovnega gledališča iz Maribora in književni večer, ko so brali iz svojih del T. Seliškar, A. Ingolič, F. Filipič in I. Albreht.

Višek in dostojni konec tečaja pa je bil zadnji dan v Mariboru, kjer je pokazala tečajnikom Študijska knjižnica razvoj slovenske knjige od Trubarja in Dalmatina naprej, kjer so videli v muzeju vsa obdobja naselitvene zgodovine pa še spomine na narodnoosvobodilno borbo, kjer so spremljali v Mariborski tiskarni nastanek knjige od rokopisa pa, dokler ne odide v knjigarno. Pri vsem tem so ujeli še pol ure, ko jih je zabavala lutka Jurček, nato pa jih je gostoljubno sprejelo Narodno gledališče, ki jim je predvajalo Moliérovo komedijo »Učene ženske«.

Ako pregledamo ves predelani program, se nam nchote vrine misel, saj je to vendar preveč za tri tedne. Res je, tolikšna množina vtisov je bila dana, da je marsikaj samo spretelo in pustilo le dojem lepega, nekaj, kar bodo pozneje skušali tečajniki znova doživeti, prav kakor mi je povedal tovariš Stane iz Celja, ko sva se vračala od koncerta Filharmonije: »Kar mrzaj je šel po meni, ko sem jih poslušal. Doslej mi ni bilo mar, kadar so prišli v Celje. Sedaj pa jih pojdem poslušat, pa če dam sto dinarjev za vstopnico!« Kako potrebno pa je bilo, da spoznajo knjižničarji aktivisti vse izraze umetnosti, dokazujejo rezultati ankete, ki so pokazali, da 8% tečajnikov

še ni videlo filma, da ni slišalo 85% simfoničnega koncerta, da 70% ni videlo knjižne razstave, slikarske pa 96%, da je samo eden doslej prisostvoval književnemu večeru.

Vse to ogromno gradivo so sesali tečajniki s polno sprejemljivostjo. Čeprav so se jim stiskale ustne v nujni utrudljivosti nevjajenega dela, so njihove oči iz dneva v dan želneje gledale v predavatelje in ni bilo med njimi nikogar, ki bi omagal na pol pota, še več, ob koncu tečaja so žutili, da so se odprla vrata v nov svet spoznanj in doživetij šele napol. Zato so tedaj povedali edino željo, ki so jo sploh izrazili, naj bi bil tečaj vsaj malo podaljšan. Toda prav tej želji ni bilo mogoče ugoditi, kajti ko so se v nedeljo naši tečajniki še zvrščali po svojih oddelkih, da sedejo v vlak, so že prihajali v Slatino Radence udeleženci drugačnega tečaja.

Ta tečaj je bil po vsebini in številu udeležencev največji v zgodovini slovenskega in jugoslovanskega knjižničarstva. Pokazal je, kako resno jemlje naša družba vprašanje ljudske prosvetljenosti, kako prenaša v smislu Leninovih besedi knjigo širokim ljudskim množicam, pokazal pa je tudi na prepade, ki so jih zatrgali v raven naše narodne kulture okupacija in bahaška navidezna kulturnost predaprilske Jugoslavije.

Ko so si podali tečajniki ob slovesu roko, so vzeli s seboj v domači kraj zavezo, ki so jo skupno dali II. kongresu KPS, da bodo prenesli vsa svoja spoznanja v domačo srenjo in bodo res postali »inženirji človeških duš« (Stalin), ki bodo s svojim delom gradili ljudi, da bodo verno in zvesto rastle v socialčno družbo, ki jo pripravlja in ustvarja Titova petletka.

PUBLICISTIKA HRISTA BOTEVA

Tone Potokar

Leto 1948 je bilo v Bolgariji posvečeno spomenu revolucionarja in pesnika Hrista Boteva, ki se uvršča med največje bolgarske duhove. Vse te številne proslave njegovega imena so v zvezi s stoletnico njegovega rojstva. Rodil se je namreč 25. decembra 1848. leta v mestecu Kalofer, nekaj čez šestdeset kilometrov severno od Plovdiva. O letnici njegovega rojstva so mnenja različna, nekateri zagovarjajo tudi letnico 1847.

Pri nas je Botev zdaleč bolj znan kot pesnik, kljub dejstvu, da je vseh njegovih pesmi samo štiri in dvajset in da v izdaji Botevljih del v treh zvezkih, ki jo je priredil Mihail Dimitrov (tretja izdaja) in izdala založba »Hemus« v Sofiji l. 1945., obsegajo le 40, ostalo njegovo delo pa okrog 1300 strani. Hočem reči, da je treba poleg Boteva-pesnika, ki je ustvaril malo, dasi nekaj prvovrstnih vrednot, močno upoštevati tudi Boteva-publicista, ki je pisal veliko, dobro, ostro, saj je vseh tistih skoraj 1300 strani člankov, humorja in satire napisal v dobrih petih letih. O njegovem proznem delu je bilo zadnjih dobrih dvajset let precej polemik med posameznimi bolgarskimi prirejevalci njegovih del. Zlasti že omenjeni Mihail Dimitrov je marsikaj iz listov tistega časa pripisal Botevljemu peresu, kar botevoslovci dotlej niso uvrščali med njegova dela. Seveda se na tem mestu ne bomo spuščali v podrobnejše razmotrivanje tega vprašanja, ki naj ga rešijo bolgarski književni zgodovinarji sami.

Pač pa moram, še preden preidem na podrobnejše razčlenjevanje Botevljevega publicističnega delovanja, opozoriti na dejstvo, da Dimitrov tretjo (povojno) izdajo Botevljega dela ni izdal v tradicionalni obliki: najprej pesmi, potem ostalo, ampak narobe. Prva dva obsežna zvezka je napolnil (na uvodnem mestu je čez 200 strani obsegajoča študija o Botevu in nasploh o razmerah na Bolgarskem v 19. stoletju) z Botevljimi članki, v tretji zvezek pa je uvrstil pesmi in satirična dela. Na ta način je pomen Botevljeve proze še bolj poudarjen, kar tudi kvalitativno zasluži.

Vse, kar je Botev mislil, delal in čutil, je bilo v najtesnejši zvezi z bolgarskim ljudstvom, vse je bilo mišljeno zanj, občuteno zanj, storjeno zanj. Botev je v tej večni, dasi kratkotrajni borbi za pravice in svobodo svojega ljudstva dobesedno izgorel. Kot da njegovo rojstno leto simbolično predstavlja njegovo celotno delovanje.